

แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

Political Concepts on Buddhist Approach of M.R. Kukrit Pramoj

ผศ.ดร. สมหมาย จันทน์เรือง
มหาวิทยาลัยสยาม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 14 คน และกระบวนการสนทนากลุ่มจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน นำมารวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช คือการปกครองที่ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการปกครอง ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร ซึ่งสามารถนำมาใช้กับการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบัน เฉพาะอย่างยิ่งทศพิธราชธรรม ได้นำมาประยุกต์กับการบริหารองค์การภาครัฐและภาคเอกชนอย่างกว้างขวาง สำหรับการปกครองของประเทศไทยด้วยระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสอดคล้องกับหลักธรรมราชาหรือราชาธิปไตย ที่ผู้นำการปกครองต้องประกอบด้วย คุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยความซื่อสัตย์สุจริต และความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติที่สังคมไทยต้องการมากที่สุด นอกจากนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นำเสนอแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธผ่านทางนวนิยายและบทความในหนังสือพิมพ์แล้ว ยังได้แสดงบทบาทดำรงตนและดำรงความเป็นผู้นำทางการเมืองตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา อันถือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักการเมืองและการบริหารบ้านเมืองไทยในทุกยุคทุกสมัย

คำสำคัญ : แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

Abstract

The objective of this research is study the Buddhist Approach on Political Concepts of M.R. Kukrit Pramoj.

The research methodology employed this research is qualitative, including several qualitative methods of (1) documentary research, (2) in-depth interview with fourteen informants selected by purposive sampling method and (3) focus group interview with five qualifying experts, in which descriptive approach of data analysis were employed.

The result of the study was that the Buddhist political Concepts of M.R. Kukrit Pramoj resembles Buddhist principles of governance which include: desa-raja-dhamma (Ten Duties of the King),

sanga-ha-vatthu (Principles of Service and Social Integration), and cak-ka-vatti-vat (Duties of the Great rulers). All these principles were being widely adapted to modern Politics and Governance in Thailand, especially the desa-raja-dhamma (Ten Duties of the King) that being applied in managing public and private sectors nationwide. Consequently, the democratic form of governance in Thailand with the King as the head of the state stipulates the condition of dhamma-raja in which the head of the state must uphold their virtue and moral according to the Buddhist principles. Ultimately, honesty, integrity, and courage are leadership characteristics mostly demanded by Thai public and society. Apart from the fact that M.R. Kukrit Pramoj had presented his Buddhist political ideology via his several outstanding masterpieces including novels and newspaper articles, he also consistently live and committed to his role status as a faithful Buddhist-principle-guided Thai political leader, thus, being a great role model for both politics and governance circles in Thailand until nowadays.

Keywords : Political Concepts on Buddhist Approach, M.R. Kukrit Pramoj

บทนำ

พุทธศาสนามีความรุ่งเรืองมากในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากนั้นพุทธศาสนาได้เลือนหายไปทีละสาย แม้ประเทศศรีลังกาที่พุทธศาสนามีรากฐานมั่นคงในยุคนั้น ก็เสื่อมสลายลงเหลือที่มั่นสุดท้ายในแผ่นดินสุวรรณภูมิอันเป็นผลงานการวางรากฐานของพระธรรมทูตต่างประเทศ โดยมีพระโสณะและพระอุตตระเป็นหัวหน้า (พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด วงศ์ชะอุ่ม), 2556) แต่พุทธศาสนาในแผ่นดินสุวรรณภูมิในลาว กัมพูชา หรือเมียนมา (พม่า) เริ่มเสื่อมถอยลง เพราะการเมืองของประเทศนั้น ๆ และการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่จนพุทธศาสนาเหลือปรากฏสุดท้ายบนผืนแผ่นดินไทยที่เป็นที่พึ่งของสังคมและแนวคิดทางการเมืองไทยมาทุกยุคทุกสมัย

เมื่อย้อนไปพุทธศตวรรษที่ 19 ไทยได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ เกิดคติที่ถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจักรพรรดิ หรือธรรมราชา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำให้คนทั้งหลายประพฤติตนตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา (ทวี สุรฤทธิกุล, 2547) พระมหากษัตริย์หรือพระราชาก็ผู้ซึ่งทำให้คนทั้งหลายยินดี หรือปกครองให้ราษฎรมีความสุข ดังนั้น จึงต้องทรงถึงพร้อมด้วยทศพิธราชธรรม ถึงพร้อมในการทำหน้าที่ผู้ปกครองรัฐตามหลักสังคหวัตถุ มีหลักการของจักรพรรดิที่เป็นใหญ่เหนือกษัตริย์อื่น และการสร้างสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์ที่ปกครองเมืองขึ้นเมืองออกอย่างชัดเจน ในเรื่องเหล่านี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้อรรถาธิบายและเสนอแนวคิดทางการเมืองการปกครองที่น่าสนใจหลายประเด็น

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช กับแนวคิดทางพุทธศาสนา (สมบัติ ภูภาณูจน์, 2554) มีการเขียนวิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับหลักธรรมที่อธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า ท่านเป็นนักเขียนไทยคนเดียวที่นำหลักธรรมทางพุทธศาสนาเขียนเป็นบทความและนวนิยายได้มากกว่านักเขียนคนอื่น ๆ ในประเทศไทย นอกจากนี้ได้เป็นคนแรกที่นำความคิดการสอนวิชาพุทธศาสนาเข้าไปเป็นวิชาที่นักศึกษาชั้นปีที่หนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องเรียนก่อน ไปเรียนวิชาเฉพาะทางของแต่ละคณะวิชา ซึ่งในระยะแรกนั้นได้นิมนต์สมเด็จพระญาณสังวรก่อนเป็นพระสังฆราชสอนวิชา

พุทธศาสนาคู่กับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

ภาพรวมแห่งชีวิตของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ถือเป็นพุทธมามกะคนหนึ่งที่ได้นำหลักธรรมะมาปฏิบัติ และมาสอนแก่ผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมแก่กาลเทศะตลอดมา เพราะท่านเชื่อว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอกาลิโก คือ จริงแท้แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงไปด้วยกาลเวลา งานเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนาหลายชิ้นได้ให้สติแก่สังคม ให้สติแก่กิจกรรมทางการเมืองและบทบาททางการเมืองของท่าน ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 13 (พ.ศ. 2518-2519) ย่อมมีหลักธรรมทางพุทธศาสนาหรือการบริหารงานแนวพุทธอยู่เป็นอันมาก

ในประเด็นพระสงฆ์กับการเมือง (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2548) มีเฉพาะประเทศที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่น ส่วนประเทศที่ดำรงเอกราชได้ตลอดมา เช่น ประเทศไทย พระสงฆ์ไม่ได้เล่นการเมือง การที่พระสงฆ์ในประเทศเหล่านั้นเล่นการเมือง เพราะประชาชนถูกบีบคั้น จึงต้องพึ่งพระสงฆ์ช่วยเจรจาขอร้องให้ผู้ปกครองผ่อนคลายการบีบคั้น เมื่อปฏิบัติมาเป็นเวลานาน พระสงฆ์ก็เกิดความเข้าใจว่าตนมีหน้าที่เจรจากับรัฐบาลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประชาชน และประชาชนมักนำเรื่องเดือดร้อนไปเล่าให้พระสงฆ์ฟัง ทำให้พระสงฆ์นั้นเล่นการเมือง

ด้านการเมืองกับพุทธศาสนา (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2548) ในเมืองไทยได้กล่าวกันว่าพุทธศาสนาไม่เกี่ยวกับการเมือง เพราะพระบรมศาสดาทรงสละราชสมบัติและทรงสละทางโลกออกบรรพชา ทรงแสวงหาธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้นก็จริงตามพุทธประวัติ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วยังทรงสอนวิธีการปกครองที่ชอบที่ถูกใช้ได้ทุกกาลทุกสมัย ดังนั้นพระพุทธเจ้าไม่เกี่ยวกับการเมืองย่อมไม่ถูกต้อง เพราะที่ได้นำมากล่าวแล้วข้างต้นเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนานั้นเกี่ยวกับการเมืองอย่างยิ่งและลัทธิการเมืองตลอดจนรัฐประศาสนโนบายต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้นั้นเป็นของดีและของจริงที่ใช้ได้ทุกกาลทุกสมัย สมควรที่นักการเมืองในปัจจุบันจะได้ค้นคว้าศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจแทนที่จะเข้าใจผิดไปว่าพุทธศาสนาไม่เกี่ยวกับการเมืองแล้วละเลยเสียไม่สนใจ เมื่อปัญหาทางการเมืองเกิดขึ้นก็ไปค้นคว้าหาคำตอบปัญหานั้นจากที่อื่น คำตอบที่ได้มานั้นเมื่อนำมาใช้กับคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ก็ย่อมจะบกพร่องใช้ได้ไม่เต็มที่

จากเอกสารและงานวิชาการที่กล่าวถึง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และงานวรรณกรรมของท่าน ย่อมปรากฏแนวคิดทางการเมืองที่นำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดทางการเมืองอีกแนวทางหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการเมืองและนักการเมืองของไทย จึงได้นำเสนองานวิจัยในลักษณะวิทยานิพนธ์ตามหัวข้อเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

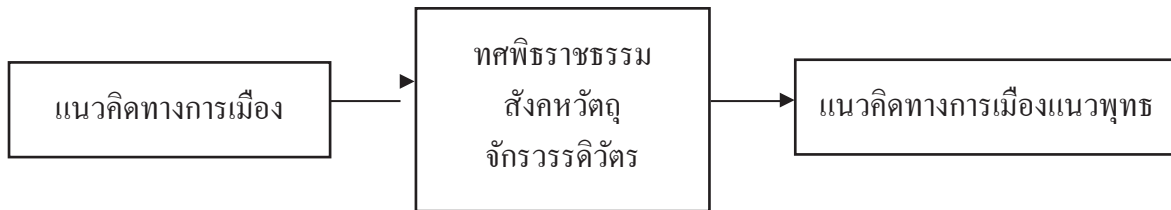
เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

คำถามในการวิจัย

แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นอย่างไร

กรอบแนวคิดการวิจัย

เป็นกรอบแนวคิดหรือหลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ประยุกต์ใช้กับการเมืองการปกครองไทย ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหัตถุ และจักรวรรดิวัตร

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเฉพาะแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการเมือง การปกครองไทย
2. ขอบเขตด้านตัวบุคคล ศึกษาเฉพาะแนวคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ หมายถึง ความคิดทางการเมืองการปกครองที่นำหลักกรรมหรือคำสอนพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหัตถุ และจักรวรรดิวัตร

ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระราชหรือผู้ปกครองบ้านเมืองหรือผู้บริหารองค์กร 10 ประการ

สังคหัตถุ หมายถึง หลักการครองใจคน 4 ประการ

จักรวรรดิวัตร หมายถึง การนำหลักกรรมเป็นธงชัยในการปกครอง (ของพระเจ้าจักรพรรดิในอดีตกาล) 12 ประการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นำเสนอผลการวิจัยเพื่อเป็นตัวอย่างในทางการเมืองแนวพุทธ
2. ใช้แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อภิปรายผลทางการเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การสัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา และการเมืองที่สามารถให้ข้อมูลเชื่อมโยงถึง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จำนวน 14 รูป/คน โดยจำแนกเป็นพระผู้ใหญ่ชั้นราชาคณะ 2 รูป และบุคคลทั่วไป 12 คน โดยมีการวิพากษ์และประเมินงานวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย
2. สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง (Key informants) จำนวน 14 ราย
3. กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

วิเคราะห์ข้อมูล

1. นำเอกสารงานวิจัยมาสรุปตามวัตถุประสงค์
2. นำสาระที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสรุปประเด็นเพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์
3. รวบรวมประเด็นสำคัญจากการสรุปเอกสารงานวิจัย จากการสัมภาษณ์มาเรียบเรียง เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่วิจัย ประเมินและให้ข้อเสนอแนะ
4. สรุปสาระสำคัญเรียบเรียงเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

สรุปการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาเอกสาร (Documentary) การสัมภาษณ์ (Key Informant) และกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) สรุปผลการวิจัยดังนี้

แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ปรากฏชัดเจนในวรรณกรรม “ธรรมแห่งอริยะ” ซึ่งได้พิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ตั้งแต่วันที่ 25 สิงหาคม 2512 ถึงวันที่ 10 มกราคม 2513 แล้วจึงพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อเดือนเมษายน 2537 เนื้อหากล่าวถึงความเจริญและวัฒนธรรมของชนเผ่า “อริยะ” หรือ “อารยะ” ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้ถือชาติกำเนิดในชนเผ่านี้

ในการปกครองของชนเผ่าอริยะ ปกครองด้วยหลักธรรมแห่งพุทธศาสนา ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองมากใน ยุคการปกครองของพระเจ้าอโศก หรือที่ศาสนาพุทธเรียกว่าพระเจ้าศรีธรรมมาศกราช หลักการปกครองของพระเจ้าอโศกเป็นผลของคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงคำสั่งสอนหลักธรรมแห่งการปกครองมี 2 ระบอบ คือ

1. ระบอบสาธารณรัฐ หรือ วาหิกคณะ ใช้ “อปริหานิยธรรม” คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม 7 ประการ ได้แก่ หมั่นประชุมกันเนื่องนิศัย พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เคารพนับถือผู้ใหญ่ ยินดีในเสนาสนะ ไม่ลุอำนาจค้นหา และอยู่ด้วยกันอย่างผาสุก เป็นหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในมหาปรินิพานสูตร และอรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ที่มานิกายมหารวรรค หลักธรรมข้อนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มิได้อธิบายขยายความไว้ในวรรณกรรมธรรมแห่งอริยะ

2. ราชาธิปไตย หรือ ธรรมราชา คือ ธรรมแห่งพระเจ้าแผ่นดิน ได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ สังคหวัตถุ 5 ประการ และจักรวรรดิวัตร 12 ประการ ซึ่ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้อรรถาธิบาย การปกครองของพระเจ้าอโศกที่ใช้หลักธรรมทั้งสามนี้เป็นส่วนใหญ่

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง “แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช” ได้ศึกษาเอกสาร (Documentary) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับผู้รอบรู้และให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Key informant) และกระบวนการกลุ่มสนทนา (Focus group discussion) นับเป็นการวิจัยที่แบบคาย ตรวจสอบข้อมูลได้อย่างมีคุณภาพ ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีคุณค่าถูกต้อง แม่นตรงเชื่อถือได้ จึงขอ นำข้อมูลทั้งหมด มาอภิปรายดังต่อไปนี้

1. ภูมิหลังและแนวคิดทางการเมือง

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีความพร้อมในการเป็นปราชญ์ เพราะมีปัจจัยเอื้อหลายประการ กล่าวคือ ชาตिकाเนิดเป็นราชินิกุล มีการศึกษาขั้นสูงจากสถาบันต่างประเทศที่มีชื่อเสียงในการสร้างผู้นำ มีไหวพริบฉลาด มีความรู้ด้านหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีความสามารถด้านวรรณกรรม เป็นนักหนังสือพิมพ์ และมีประสบการณ์ทางการเมือง ทำให้มีอิทธิพลหลากหลายที่ถือเป็นแบบอย่างแก่สังคมไทย จึงขอ อภิปรายตามกรอบการวิเคราะห์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวิ สุขฤทธิกุล สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ทวิ สุขฤทธิกุล, 2547)

(1) ความเป็นพวกกษัตริย์นิยม (Royalist) และพวกหัวเก่า (Traditional) แนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ คือ ธรรมราชา และการปกครองแบบราชาธิปไตย (พระราชาเป็นใหญ่) จากการวิเคราะห์วรรณกรรมธรรมแห่งอริยะ ที่ยกหลักการปกครองของพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงสั่งสอนธรรมแห่งการปกครองสองระบอบ คือ อปริหานิยธรรม สำหรับ “สาธารณรัฐ” หรือ “วาหิกคณะ” และธรรมแห่งพระเจ้าแผ่นดิน คือ ทศพิชราชธรรม 10 สังคหัตถุ 4 และจักรวรรดิวัตถุ 12 ปราบกฏเนื้อหาเป็นธรรมแห่งพระเจ้าแผ่นดิน โดยไม่ได้กล่าวถึงสาระของการปกครองระบบสาธารณรัฐ และได้ยกตัวอย่าง การปกครองของพระเจ้าอโศกที่เป็นธรรมราช ซึ่งปกครองในแบบราชาธิปไตย โดยเชื่อมโยงมาถึงการปกครองสมัยอยุธยาที่รับแบบแผนการปกครองของอินเดียมาเป็นกฎระเบียบการปกครอง เรียกว่า “พระธรรมศาสตร์” แสดงความเป็นพวกกษัตริย์นิยม และพวกหัวเก่าอย่างชัดเจนของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

(2) ความเป็นพวกหัวก้าวหน้า หรือเสรีนิยม (Progressive or liberal) มีความคิดเป็นอิสระเสรี เชื่อมั่นในตัวเองสูงไม่ยึดติดรูปแบบเดิม มีนโยบายบริหารที่แปลกใหม่ และมีความกล้าหาญในการตัดสินใจ มีเหตุผล ยืนยันจากการเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศสาธารณรัฐประชาชน จีน ที่ให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การนำคณะรัฐมนตรีไปเยือนปักกิ่งเป็นครั้งแรก ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง และเสียงคัดค้านจากบางกลุ่ม นับเป็นความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

อย่างไรก็ตามในวรรณกรรมธรรมแห่งอริยะ ได้กล่าวถึงการให้หลักธรรมทางพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศก ซึ่งเปิดสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศเอกราชต่าง ๆ มีการส่งราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี เช่นเดียวกับการดำเนินรัฐประศาสนโยบายของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เมื่อสมัยเป็นนายกรัฐมนตรี

(3) ความเป็นพวกปฏิบัตินิยม (Pragmatic) มุ่งผลสำเร็จมากกว่าการยึดติดกรอบหรืออุดมการณ์ใด ๆ ได้แก่ การกำหนดค่าขวัญของพรรคกิจสังคมในสมัยที่เป็นรัฐบาลว่า “เราทำได้” เน้นผลงานตามคำแถลงนโยบาย ทำให้เกิดผลที่ประจักษ์หลายโครงการ ได้แก่ เงินผันประกันราคาพืชผล สภาตำบล กองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นนโยบายและโครงการที่รัฐบาลต่อไปนำไปเป็นตัวอย่างจนกลายเป็นนโยบายประชานิยมในปัจจุบัน

(4) ความเป็นพวกประชาธิปไตย (Democratist) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แม้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นราชินิกุล หรือชนชั้นสูงทางสังคม แต่เข้าใจความเป็นอยู่ของคนระดับล่าง ไม่เลือกชนชั้นสามารถประสานความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายจากการเป็นรัฐบาลผสม และรับฟังเสียงข้างน้อย ใช้การประนีประนอมที่เน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักการในประเทศ จุดเด่นที่สำคัญ คือ ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสอดคล้องกับความเป็นกษัตริย์นิยมของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ทำให้การปกครองของไทยในสมัยต่อมาเป็นประชาธิปไตยที่มีค่านิยมเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ตราប់ถึงปัจจุบัน

(5) ความเป็นพวกสังคมนิยม (Socialist) มุ่งกระจายความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งชาวนา และเกษตรกรนี้เป็นประชากรส่วนใหญ่ โดยถืออุดมการณ์ว่า “ทุกข์ของชาวนา คือ ทุกข์ของแผ่นดิน” ถ้าจะให้ประเทศไทยก้าวสู่การพัฒนาต้องแก้ไขปัญหาของชาวนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น นโยบายสำคัญ คือ เงินผันจึงเป็นจุดเด่นของรัฐบาลพรรคกิจสังคมและ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช รวมถึงการประกันราคาพืชผลการเกษตร การจัดตั้งสภาตำบล ซึ่งต่อมามีบทบาทอย่างมากสำหรับการปกครองท้องถิ่น อันเป็นการกระจายความเสมอภาค ทางเศรษฐกิจที่เป็นรูปธรรม และเป็นตัวอย่างของการบริหารประเทศในรัฐบาลชุดต่อมา

(6) ความเป็นพวกอำนาจนิยม (Authoritarianism) เนื่องจาก ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง จึงมีความเด็ดขาดจนถูกมองว่า เป็นคนอารมณ์ร้าย และถือความคิดตนเองเป็นใหญ่ (Autocracy) แต่มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต รู้จักระงับอารมณ์ใช้สติความมีเหตุผล และมีอารมณ์ขัน ทำให้ภาพลักษณ์ที่สาธารณชนพบเห็นยอมรับได้ เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นปราชญ์ และความศรัทธาจากสังคม

(7) ความเป็นพุทธหรือพุทธนิยม (Buddhism) มีความรอบรู้เข้าใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาในลักษณะของโลกียธรรมอย่างดี ถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจได้ เมื่อเข้าสู่การเมืองและมีบทบาทบริหารประเทศ จึงเกิดแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธ ทั้งในวรรณกรรม การนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการเป็นนายกรัฐมนตรี

อนึ่ง ความเป็นพุทธนิยมของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชยังแสดงออกถึงแนวคิดการปกป้องพุทธศาสนาจากข้อเขียนและการวิจารณ์ในบทความของหนังสือพิมพ์สยามรัฐถึงความเชื่อที่มลาย ความเชื่อไสยศาสตร์ และการแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมของภิกษุสามเณร ตลอดจนแสดงความเห็นโต้ตอบพระภิกษุที่มีบทบาทเป็นที่นิยมรับของพุทธศาสนิกชน เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นต้น

พระสงฆ์ในพุทธศาสนากับการเมือง

จากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างเห็นพ้องว่าศาสนากับการเมืองเกี่ยวข้องกัน หลักธรรมย่อมนำไปใช้กับการเมืองได้ แม้พระสงฆ์ในพุทธศาสนาอาจมีบทบาททางการเมืองแตกต่างกันตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม แต่สถานะของพระสงฆ์กับการแสดงบทบาททางการเมืองควรพิจารณาให้เหมาะสม ดังเช่นพระสงฆ์ในประเทศไทยที่มีบทบาทให้การศึกษาอบรมสั่งสอนคนในสังคม เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาตามโอกาสต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันบทบาทของพระภิกษุสามเณรได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมทั้งภายในและภายนอกประเทศ พระภิกษุสามเณรเข้ามาศึกษาทางโลกจากมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ม.จร.) และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (ม.ม.ร.) ซึ่งเนื้อหาหลักสูตรคล้ายกับสถาบันอุดมศึกษาทั่วไป มีการศึกษาด้านการเมืองการปกครองมีหลักสูตรด้านรัฐศาสตร์ มีการวิพากษ์ประเด็นการศึกษาและการเมือง ทำให้พระภิกษุสามเณรยุคใหม่มีแนวคิดและบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองมากขึ้น จึงควรตระหนักถึงบทบาทการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนากับบทบาททางการเมืองว่าจะกำหนดขอบเขตอย่างไรให้เหมาะสม ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นในประเด็นนี้ว่า

(1) การอบรมสั่งสอนของพระภิกษุสามเณรควรมีความทันสมัย มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเข้าถึงประชาชน หรือกลุ่มเป้าหมาย

(2) ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวัน การบริหารองค์กรจนถึงการบริหารประเทศ

(3) ความเกี่ยวข้องกับการเมือง ควรเป็นลักษณะให้ความรู้ความเข้าใจการเมือง การใช้สิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการใช้ความรุนแรง

(4) ควรแสดงบทบาททางการเมืองให้เหมาะสมกับสถานะการเป็นพระสงฆ์ ไม่ควรเป็นผู้นำทางการเมืองเสียเอง และไม่แสดงบทบาทเลือกข้างหรือสนับสนุนพรรคการเมืองใดพรรคหนึ่ง แต่ควรเป็นการประนีประนอม และส่งเสริมความสามัคคีเป็นสำคัญ

ธรรมราชาภิราชธิปไตย

ดังได้กล่าวมาแล้วถึงแนวคิดทางการเมืองของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เป็นกษัตริย์นิยม (Royalist) และพุทธนิยม (Buddhist) ซึ่งตรงกับคุณลักษณะของ “ธรรมราชา” คือ พระราชา หรือพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ หลักธรรมในการปกครองอาณาจักรอยุธยา อันเป็นผู้นำการปกครองประเทศไทยมาแต่โบราณ

ด้านอำนาจธิปไตย คือ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เมื่ออดีตเป็นพระราชอำนาจของพ่อขุน (สมัยสุโขทัย) พระราชา (สมัยอยุธยา) และพระมหากษัตริย์ (สมัยรัตนโกสินทร์) ซึ่งมีพระราชอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงพระองค์เดียว เรียกว่า “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” การปกครองลักษณะนี้คือการปกครองแบบ “ราชาธิปไตย” ที่คนไทยยอมรับมาเป็นเวลานาน จนเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ยังผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ หรือพระราชาอยู่ในฐานะที่ควรเทิดทูน ผู้ใดจะละเมิดมิได้ แม้เปลี่ยนแปลง

การปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ชัดเจนถึงการปกครองประเทศไทย คือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ความโดดเด่นของธรรมราชาที่ประชาธิปไตยยังคงอยู่ในระบอบการเมืองการปกครองปัจจุบัน มีปัจจัยสำคัญจากวัฒนธรรมการปกครองของไทย ความมีพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ไทย ที่คนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือคนทั่วไปทั้งปวง เช่นเดียวกับราชาปราชญ์ (Philosopher King) ตามแนวคิดทางการเมืองของเพลโต (Plato) ดังนั้นไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะเป็นอย่างไร พรรคการเมืองใดเป็นรัฐบาล มีการยึดอำนาจเป็นเผด็จการ หรือเกิดวิกฤตทางการเมืองในกรณีใด ๆ พระมหากษัตริย์ หรือพระราชาก็จะเข้ามามีส่วนได้รับการกล่าวถึงหรืออ้างอิงเสมอ

อย่างไรก็ตาม การเมืองการปกครองไม่ว่าเป็นรูปแบบใด หรืออำนาจธิปไตยจะอยู่กับผู้ใด ควรใช้หลักทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตรมาประยุกต์ จะทำให้ประสบความสำเร็จเป็นผลดีต่อสังคม

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะ 3 ประเด็น ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ และข้อเสนอแนะของการวิจัยครั้งต่อไป

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เป็นข้อเสนอแนะที่เป็นกรอบการดำเนินงาน โดยกฎหมาย และการบริหารระดับสูง คือ

1.1 บัญญัติหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร มากำหนดในนโยบายแห่งรัฐ หรือนโยบายที่เกี่ยวกับศาสนาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

1.2 กฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการบริหาร และการเมืองการปกครองต้องสอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังกล่าวใน 1.1 มาประยุกต์ในการปฏิบัติ

1.3 หลักธรรมภิบาล ในระบบราชการที่มี 6 ประการ ตามหลักทศพิธราชธรรมมาประยุกต์เพิ่มเติมตามความเหมาะสม อาทิ หลักคุณธรรมคือการมีศีล หลักนิติธรรมคือหนักแน่นในธรรม (อวิโรธนะ) หลักความโปร่งใสคือ ความซื่อตรง (อาชชวะ) หลักการมีส่วนร่วมคือ ความสามัคคี (วาชไปยะ) หลักความรับผิดชอบคือมุ่งทำกิจให้บริบูรณ์ (ตปะ) และหลักความคุ้มค่า คือ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ (ทาน) เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

เป็นข้อเสนอแนะที่ควรปฏิบัติหรือแนะนำแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธไปใช้ได้กล่าวคือ

2.1 จัดตั้งองค์กรอิสระในการกำกับดูแลการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร มาใช้ประพฤติปฏิบัติ มีการตรวจสอบ มีการวางมาตรฐาน และการประเมินอย่างต่อเนื่องเป็นธรรม

2.2 องค์กรทางศาสนา ได้แก่ กระทรวงวัฒนธรรม และกรมการศาสนา ต้องให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนาแก่องค์กรทางการเมือง หน่วยราชการและติดตามการปฏิบัติอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง โดยผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารสนเทศต่าง ๆ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

แม้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีชื่อเสียงและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและบทบาทต่าง ๆ ยังมีน้อย จึงขอเสนอแนะให้มีการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

3.1 นำวรรณกรรมของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มาวิเคราะห์เฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดและบทบาททางการเมือง วรรณกรรมเกือบทุกเล่มล้วนให้แนวคิดทางสังคมและการเมือง เช่น หลายชีวิตเกี่ยวกับความตายที่เป็นสังขรณ์ของทุกชีวิต สี่แผ่นดินเกี่ยวกับสังคมในยุครัตนโกสินทร์ ซึ่งสามารถวิเคราะห์สภาพความเชื่อในการปกครองของแต่ละแผ่นดินได้ ส่วนไม่แดงเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับความเชื่อในการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และบทบาทของรัฐบาลไทยที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในยุคเผด็จการทหาร เป็นต้น

3.2 หลักธรรมทางศาสนาอื่น ได้แก่ อิสลาม คริสต์ ก็นำมาวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดและบทบาททางการเมืองการปกครองได้เช่นกัน

3.3 การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการนำแนวคิดทางการเมืองแนวพุทธมาใช้กับการเมืองการปกครองไทย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาการเมืองการปกครองได้อีกเรื่องหนึ่ง

3.4 การเมืองแนวพุทธผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ : กรณีศึกษา ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จะเป็นตัวอย่างของงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของหนังสือที่มีผลต่อการเมืองการปกครอง

กล่าวโดยสรุป ความเป็นปราชญ์ที่มีความหลากหลายสาขาของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช มีประเด็นน่าสนใจเป็นอันมากที่จะนำมาศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการเมืองไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

บรรณานุกรม

คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2548). พระพุทธศาสนากับคึกฤทธิ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

_____ . (2548). ธรรมแห่งอริยะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ทวี สุรฤทธิกุล. (2547). ประมวลสาระชุดวิชาแนวคิดทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

พระวิจิตรธรรมาภรณ์ (เทอด วงศ์ชะอุ่ม). (2556). ชีวิตและความคิด สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

สมบัติ ภู่อานูจน์. (2554). คือ คึกฤทธิ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).